

När det inte lönar sig att arbeta

– Socialtjänstens ekonomiska bistånd lägger idag allt fokus på akut ekonomiskt stöd till individer som har svårt att klara livhanken. Men de missar sitt andra uppdrag för dessa människor – stöttning för att kunna försörja sig själva.

Per Sternbeck från föreningen *Equal* ser hur den svensk socialtjänst i praktiken gör det svårt för människor att lämna ett nedbrytande bidragsberoende.

I detta samtal med Fredrik Bergman från föreningen *Street minds* undrar bägge varför inte Sverige inför socialt frikort som i Danmark.

– Då hade det lönat sig att arbeta även för den som lever på försörjningsstöd.

Per Sternbeck från föreningen *Equal* arbetar med människor som har ekonomiskt bistånd och som sitter fast i det sedan länge. Fredrik Bergman verkar i föreningen *Street Minds* som försöker få i gång ekonomisk aktivitet hos hemlösa personer med syfte att de på sikt ska kunna frigöra sig från socialtjänsten. De har stämt möte vid Björns trädgård på söder i Stockholm för att prata om sina erfarenheter.

Fredrik: Jag läste att *Equal* vill att Sverige ska få ett socialt frikort som i Danmark. Vad ligger bakom denna önskan?

Per: Med ett socialt frikort kan den som lever på försörjningsstöd tjäna upp till 40 000 danska kronor skattefritt om året, utan att lönen dras av från försörjningsstödet. Den här regeln uppmuntrar människor att ha kontakter med arbetsmarknaden. Det nuvarande systemet i Sverige fungerar tvärtom. Går du på försörjningsstöd och får ett extrajobb bör du inte ta det, för du får betala dyrt för det i slutändan. Jag har sett det så många gånger.

Fredrik: Det är konstigt när en människa som länge levt med hemlöshet och missbruk får ett sämre liv om hen börjar arbeta en dag i veckan. I samma stund blir det osäkert om personen kan få bo kvar på akutboende eller härbärke. Personen kvalar troligtvis inte heller in för en Bostad först- lägenhet längre. Det blir så att säga mer hemlöst än någonsin för den som på egen hand försöker bli nykter och börja arbeta. Eller vilka negativa incitament har du mött?

Per: Precis det du beskriver möter jag minst ett par gånger i månaden. Dessutom är det konstigt att den här regeln gäller så stenhårt för just de som går på försörjningsstöd och som är de som verkligen sitter i skiten. En person som har sjukersättning från Försäkringskassan får tjäna ett prisbasbelopp per år (ca 47 500 kr) utan att sjukersättningen dras in. Det är i stora delar människor med liknande problem, men lagstiftningen ser helt olika ut. Det är ojämligt.

Fredrik: Det talas om marginaleffekter för miljardärer. Men hur är det inte för dessa människor.

De förlorar nästan allt om de tar sig i kragen och börjar arbeta. Detta har i viss mån att göra med utförsäljningen av allmännyttan. Det saknas lägenheter. Och socialtjänsten tillhandahåller endast lägenheter för de allra mest utsatta. Och därför gäller det att kvala in i denna grupp. Vad blir ditt råd till människor i utsatthet som ändå vill börja arbeta. Hur ska de göra?

Per: Jag vet faktiskt inte. Jag har inga solklara råd att ge. Har du en vänligt inställd socialsekreterare uppmanar jag till dialog. Har du en socialsekreterare på ekonomiskt bistånd som uppträder "som vanligt" så kan jag inte ge rådet att vara öppen. Kanske skulle ett råd vara att börja arbeta utan att berätta detta för socialtjänsten och sedan när den första lönen kommer in helt enkelt inte söka soc-bidrag mer. Ställa dem inför fullbordat faktum. Men då måste lönen vara tillräckligt stor vilket den inte blir från ett påhugg eller

tillfälligt arbete. Därför blir rådet: ta inte arbetet!

Fredrik: Street Minds har stadsvandringar i Stockholm, där människor i hemlöshet visar sina kvarter. Våra vandrare möter ofta de här problemen när de börjar tjäna pengar. Socialtjänsten drar av inkomsterna från försörjningsstödet – så att de inte får behålla någonting.

Och då är detta människor som kanske inte arbetat på många år. De känner att socialsekreterarna bara suckar om de börjar jobba. Det blir merjobb för administratörerna. Och själva får de inte behålla pengarna.

Liknande stadsvandringar finns i många andra europeiska huvudstäder. Jag blev lite nyfiken och frågade våra kollegor hur det går till i deras länder. Får människor behålla sina inkomster, eller är det som i Sverige – att "soc tar allt" så att människor slutar arbeta. Det här är svaren jag fick:

I *Grekland* ska intäkter kvittas mot försörjningsstöd precis som i Sverige. Men i verkligheten berättar våra kollegor i Aten att socialtjänsten ser ett så stort värde i att dessa människor arbetar – så de brukar alltid få behålla det de tjänar. Precis som i Sverige har myndigheterna rätt att göra en "individuell prövning". Men till skillnad från i Sverige prövas detta oftast med positivt resultat för individen.

I *Storbritannien* finns så kallad "universal credit" för människor som lever på försörjningsstöd och som samtidigt arbetar med små inkomster. De får alltid behålla 45 procent av inkomsterna, men kan efter individuell prövning få behålla ännu mer.

I *Tyskland* får människor som lever på försörjningsstöd behålla rätten till volontärsättning vilket innebär att de får tjäna upp till 3000 euro (motsvarande ungefär 38 000 svenska kronor) per år utan att detta påverkar försörjningsstödet.

Danmark tillämpar så kallat "socialt frikort". Människor som länge levt utanför arbetsmarknaden och som haft långvariga

problem med droger eller psykiska funktionsnedsättningar har rätt att tjäna upp till 40 000 kronor per år utan att försörjningsstödet påverkas.

I *Tjeckien* ska inkomster kvittas mot försörjningsstödet precis som i Sverige, men detta gäller i praktiken endast för inkomster som kommer in på ett bankkonto. Guiderna önskar vanligen få lön i kontanter, vilket är fullt lagligt. Skatt och sociala avgifter betalas av guideföretaget. De brukar alltid få behålla det de tjänar.

Det verkar som om de flesta länder ser ett värde i att människor som levt destruktiva drog- och hemlöshetsliv i många år – börjar arbeta. Men tyvärr gäller detta inte för Sverige.

Per: Det är väl ganska talande för hur socialtjänsten fungerar i Sverige. Stelbent. Fantasilöst. Visionslöst

Socialtjänsten har reducerat sig själva till att vara enbart kontroll och myndighetsutövning, särskilt i Stockholm med kranskommuner. Stockholms stad har egna anställda socialtjänstinspektörer som ska bevaka kvaliteten på det socialtjänsten gör. En återkommande kritik från dem handlar om att socialtjänsten i Stockholm arbetar för lite med socialt arbete. Om en socialtjänst inte sysslar med socialt arbete – vad gör den då, frågar jag mig?

Fredrik: Socialtjänsten har ju möjlighet att göra individuella prövningar i Sverige, precis som de gör i Grekland? Men vad är din erfarenhet. Använder de den möjligheten?

Per: Nej. Jag skulle vilja säga att en bärande drivkraft för de flesta som arbetar i socialtjänsten i Stockholmskommunerna är rädslan för att göra fel. Den är mycket starkare än viljan att göra rätt. Det gör att man följer de egna riktlinjerna nästan slaviskt. Det är det som gör att vi ibland stöter på människor som lever i svältliknande tillstånd. Det är uppenbart att människan är sjuk, svag och mager men eftersom personen i fråga inte kommer in med rätt papper så nekas hen

ekonomiskt bistånd. Samma rädsla för att göra fel leder ibland till att socialtjänstens ekonomiska bistånd medvetet gör folk hemlösa för att de inte inkommit med rätt handling eller underlag. Att en hemlös människa kostar extremt mycket mer för en kommun än en person som bor, struntar man i för den kostnaden hamnar någon annanstans i systemet.

Fredrik: Ibland får man höra att det finns det som kallas "jobbstimulans" för den som lever på försörjningsstöd. Då skulle jag vilja säga att jobbstimulansen hela tiden innebär att tre fjärdedelar av lönen går till socialförvaltningen och en fjärdedel till den som arbetat – detta upplevs som håfullt lite kvar för den som jobbat. Vi talar om pengar efter skatt. När Socialstyrelsen 2016 gjorde [en uppföljning av hur jobbstimulansen fungerar](#) kom de fram till att det är en mycket liten andel biståndsmottagare i Sverige som fått del av den. Många socialsekreterare uttryckte kritik över att jobbstimulansen innebär merjobb. Min erfarenhet är att många socialsekreterare inte ens känner till jobbstimulansen eller så berättar de inte att den finns. Jobbstimulansen är helt enkelt en flopp. Det vanliga när någon börjar tjäna lite pengar är fortfarande att socialförvaltningen kvittar hela inkomsten mot försörjningsstödet.

En annan sak som skrämmer mig med den svenska modellen är att människor lockas in i svartarbete eftersom "soc" tar allt vitt de tjänar. Jag träffade nyligen en hemlös kille som jobbar svart som fönsterputsare på höga höjder. Alternativet till att jobba svart är förstås att jobba vitt – men i så fall "tar soc allt jag tjänar". Och det vill han inte.

Det är läskigt om det svenska systemet leder till att människor struntar i sin arbetsmiljö, utsätter sig för direkt farliga arbeten. Har du också märkt av sånt?

Per: Ja. Många gånger. Människor hatar att ha med soc att göra. Människor vill jobba och försörja sig själva. Men regelverket gör att människor inte tar arbeten eller påhugg.

Eller jobbar svart om den möjligheten finns. Regelverket håller kvar människor i bidragsberoende och göder dessutom den svarta sektorn och skuggekonomin och därigenom även risk för bidragsbrott. Precis det som myndigheterna säger sig vilja bekämpa. Men det är på något sätt som att *ekonomiskt bistånd är en triggerpunkt för politiska makthavare*. Logiskt tänkande upphör när det gäller ekonomiskt bistånd – makthavare ser rött av företeelsen. All ny lagstiftning på området går mot mer och mer misstänkliggörande av de som sitter fast, mer och mer kontroll, mer och mer strafftänkande. Att människor sedan vill arbeta och "göra rätt för sig" men hindras i detta av systemet struntar man i.

Fredrik: En annan sjuk sak med dagens system är att det finns ett par "godkända" arbetsplatser där människor i hemlöshet ibland arbetar. Dessa arbetsplatser har så att säga har fått okej av socialförvaltningen. Jobbar man åt dessa kvittas inte inkomsterna. Men samtidigt blir det konstigt att ha ett system där olika arbetsplatser lever under helt olika regler, och där inga nya arbetsplatser kan tillkomma. Vem avgör vad som är en godkänd arbetsplats för hemlösa? En liten fönsterputsfirma eller en städfirma kan vara lika vacker som en stor välgörenhetsorganisation i detta sammanhang.

Per: Ja, du pratar väl om Situation Stockholm och om Blixtjobb där försäljare och korttidsanställda får ha inkomster utan att dessa räknas av mot försörjningsstödet. Det här visar att det är fullt möjligt inom den rådande lagstiftningen att vara mer flexibel. Sedan är det jättemärkligt att inte samma regler gäller för alla, både arbetsgivare och människor. Jämligt och rättvist är det ju inte.

Fredrik: I Stockholm har olika stadsdelar olika policy ifråga om detta. I vissa stadsdelar förekommer knappast individuella prövningar. I några stadsdelar kvittas hela inkomsten mot försörjningsstödet. I andra får individen behålla 25 procent av inkomsterna.

Och så finns Enskede-Årsta-Vantör där man ser ett stort värde

i att dessa människor börjar arbeta – så att de inledningsvis faktiskt får behålla allt de tjänar. Men – alla stadsdelar tillhör samma kommun. Och kommunerna har ju sin likabehandlingsprincip.

Per: Staden är uppdelad i stadsdelarna som har inomkommunalt självbestämmande. De bestämmer själva hur de ska agera och egentligen också vilka policys de ska ha – och den lokala policyn är väldigt påverkad av vilken ekonomi stadsdelen har. Det övergripande mönstret är att ju rikare en stadsdel är – desto lättare är det att få ekonomiskt bistånd och också att ha med socialtjänsten att göra. Sedan finns det undantag men man kan inte kalla socialtjänsten inom Stockholms stad för jämlik – kanske i högtidstal och policydokument, men inte i praktiken.

Man skulle behöva se mer nyktert på försörjningsstöd från makthavarnas sida. Och arbeta mer evidensbaserat. Det finns jättemycket forskning som visar att det finns fyra bestämningsfaktorer som påverkar en människas psykiska mående. *Egenmakt, en känsla av sammanhang, social status och en tro hos individen på något som är större än vi själva, kanske ett hopp, en tro på Gud eller solidaritet.* Jag skulle vilja säga att dagens ekonomiska bistånd som det är utformat tar bort egenmakten, rycker undan känslan av sammanhang, sänker den sociala statusen för utsatta människor och försätter människor i en känsla av hopplöshet. Vill säga skapar psykisk ohälsa och sjukdom hos de som tvingas vara i kontakt med det här. Det nuvarande systemet för ekonomiskt bistånd präglas av moralism, och är så kontraproduktivt och så j-a ovetenskapligt utformat. Jag blir förbannad bara jag tänker på det... Det behövs göras mycket på det här området men en enkel reform att genomföra skulle vara att införa ett socialt frikort i Sverige.

Så slutar vårt samtal i Björns Trädgård. Inte för att vi har uttömt ämnet utan för att ett moln har uttömt ett skyfall över bordet där vi sitter. Vi kommer överens om att fortsätta

samtalet en annan gång.